

УДК [094:94(4—11)]”1890/1917”

П. І. Барвінська,

канд. іст. наук,

доцент кафедри нової та новітньої історії

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

вул. Єлисаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна

НІМЕЦЬКОМОВНІ ВИДАННЯ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст. ПРО ІСТОРІЮ СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

У статті проаналізовано праці німецькомовних дослідників кінця ХІХ — початку ХХ ст. про історію Східної Європи, які містяться у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Відзначено високий рівень забезпечення бібліотеки публікаціями такого роду, що сприяло формуванню загальноєвропейського інтелектуального простору в зазначений період.

Ключові слова: праці німецькомовних істориків, Східна Європа, Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, загальноєвропейський інтелектуальний простір.

На початок ХХ ст. було сформовано загальноєвропейський інтелектуальний простір, до якого були залучені як науковці, так і науково-освітні установи Російської імперії, включно з тими, що знаходились на території України. Протягом останніх десятиліть у вітчизняній історичній науці приділялась певна увага інтегруванню російської/української історичної науки другої половини ХІХ — початку ХХ ст. в загальноєвропейський інтелектуальний простір [1, 9, 10], але ці дослідження в основному були зосереджені на питаннях наукових стажувань, наукових обмінів, участі істориків у міжнародних форумах та міжнародних наукових інституціях. Питання щодо ролі комплектації університетських бібліотек зарубіжними виданнями у формуванні міжнародного наукового простору практично залишилися поза увагою дослідників. Хоча саме широка репрезентація наукових зарубіжних публікацій в університетських бібліотеках значно розширювала цей простір і давала змогу залучення до нього, за умови знання іноземних мов, якомога більшого загалу не тільки професорсько-викладацького складу, але й студентства. У сьогоднішніх умовах проблемної інтеграції пострадянського наукового простору в міжнародний значно зростає актуальність дослідження цього питання та вивчення позитивного досвіду.

З іншого боку, в кінці ХІХ — початку ХХ ст. історія Східної Європи починає викристалізовуватися в окрему фахову дисципліну. Особливо це виявилось у німецькомовному світі, який знаходився на межі зі східноєвропейським/слов'янським світом і мав тут свої геополітичні інтереси. Тогочасні німецькомовні дослідники східноєвропейської історії не тільки конструювали образ Східної Європи: дехто з них активно співпрацював із зовнішньополітичними відомствами своїх країн і, певною мірою, впливав на формування східноєвропейського напрямку зовнішньої політики Німеччини та Австрії. Їх роботи були відомі

в Російській імперії, на деякі з них було опубліковано російськомовні рецензії, але східноєвропейські історичні дослідження кінця XIX — початку XX ст., які мали місце на німецькомовному просторі, не стали предметом систематичного вивчення ні в російській дореволюційній, ні в радянській, ні в пострадянській історичній науці.

Запропонована стаття має на меті, по-перше, дослідити репрезентацію німецькомовних праць кінця XIX — початку XX ст. з історії Східної Європи в Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова й відповідно проаналізувати роль університетської бібліотеки в ознайомленні наукової спільноти із зарубіжними дослідженнями та формуванні загальноєвропейського інтелектуального простору; по-друге, детальніше познайомити сучасних істориків з німецькомовними дослідженнями з історії Східної Європи кінця XIX — початку XX ст. та найбільш впливовими представниками цього напрямку досліджень у Німецькій та Австро-Угорській імперіях.

Утвердження в Німеччині східноєвропейських історичних досліджень як університетської дисципліни пов'язано з іменем Теодора Шіманна. Історія заснування першого семінару східноєвропейської історії у Берлінському університеті та діяльність Т. Шіманна на посаді директора цієї інституції в значній мірі обумовили концепцію і специфіку подальшого розвитку нової історичної дисципліни. Постать Т. Шіманна була доволі відомою серед російських істориків. Це можна пояснити тим, що сам він походив з прибалтійських німців, неодноразово працював в архівах Москви й Петербурга та репрезентував історичні дослідження безпосередньо пов'язані з історією Росії.

Докторський ступінь Шіманн отримав у Геттінгенському університеті, захистивши дисертацію про «Ліфляндсько-курляндську хроніку Соломона Хеннінга». Повернувшись до Прибалтики, він спочатку працював вчителем у гімназії, а потім архіваріусом та журналістом [18, с. 13]. У 1877 р. він переклав і опублікував німецькою мовою історію Росії санкт-петербурзького дослідника Константина Бестужева-Рюміна. Після того як політика русифікації, яку провадив Олександр III, досягла свого zenіту, Теодор Шіманн, як і багато інших прибалтійських німців, разом зі своєю родиною у 1887 р. перебрався до Берліна [16]. Налагодженням зв'язку з історичним семінаром Берлінського університету Т. Шіманн зобов'язаний, насамперед, знайомству з Г. Трайчке, який відчутно посприяв у захисті габілітації та отриманні посади приват-доцента [18, с. 13—14] на підставі нової опублікованої праці Т. Шіманна «Росія, Польща і Ліфляндія до XVII ст.» [33]. Ця робота була доволі широко відома і на колишній батьківщині Т. Шіманна, Російській імперії. У фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова знаходиться аж 5 примірників цієї книжки.

У подальшому коло знайомих та покровителів Т. Шіманна складалось значно менше з істориків, ніж високих урядових службовців, насамперед співробітників міністерства закордонних справ, де Т. Шіманн вважався експертом зі Сходу. Ці друзі й були закулісними натхненниками його утвердження як викладача пруської військової академії, архівіста Берлінського таємного державного архіву, включно з його поверненням на факультет у 1892 р. в якості екстраординарного професора східноєвропейської історії та краєзнавства Берлінського університету [18, с. 14].

Свої політичні позиції Теодор Шіманн пропагував у пресі. Впродовж 1887—1893 рр. він був берлінським кореспондентом «Мюнхенської загальної газети» («Münchener Allgemeinen Zeitung»). У своїх газетних публікаціях він звертався й до історичних тем, широко послуговуючись архівними матеріалами. Так, у 1900 році окремою брошурою вийшли опубліковані ним в «Münchener Allgemeinen

Zeitung» статті «Фрідріх Вільгельм III та Олександр II у їх взаємних відносинах» [36]. Дослідження базувалось на основі кореспонденції імператорів за період 1801—1825 рр., а також листування кайзера з матір'ю Олександра I царицею Марією Федорівною у 1803—1828 рр. Це дає змогу не тільки проаналізувати російсько-пруські відносини того часу, але й познайомитись із повсякденним життям імператорських сімей. Цікаво, що в університетській бібліотеці зберігається примірник цього невеличкого видання, відсутній в державній бібліотеці в Берліні і Національній бібліотеці у Відні.

У 1902 р. в Берлінському університеті було організовано перший на німецькомовному просторі семінар східноєвропейської історії, який очолив Теодор Шіманн. Восени 1904 р., напередодні революції він з метою доповнення своїх власних вражень здійснив тривалу подорож з Константинополя через Одесу, Київ, Москву, Нижній Новгород до Петербурга [41, с. 89]. Після подорожі його ставлення до Росії залишилось негативним, а в німецько-російських зв'язках він вбачав існування багатьох історично обумовлених протиріч, які завжди знову і знову породжували ворожість російського боку й по суті глибоко обумовлювали несумісність обох народів. Про політику конструктивних угод з Росією, на думку Т. Шіманна, не могло навіть йти мови [41, с. 91]. Це є вельми важливим, оскільки після російської революції 1905—1907 рр. при дворі, в міністерстві закордонних справ, у військовій академії, серед генералітету та поміж консервативно-монархічної інтелігенції у вищій школі і в серйозній журналістиці Т. Шіманн був відомим як авторитетний німецький знавець Росії і як експерт з інших питань європейської політики [41, с. 90]. Тому, безумовно, він був причетним до розробки різноманітних берлінських політичних сценаріїв. Окрім того, з 1904 року в Т. Шіманна зав'язались дружні стосунки з Вільгельмом II, який із захопленням читав його щотижневі політичні огляди [41, с. 94], які впродовж 1892—1914 рр. публікувались в Т. Шіманном у «Новій прусській газеті» («Neuen Preußischen Zeitung» («Kreuzzeitung»)). Це давало йому змогу поширювати свої ідеї серед широкого загалу німецького суспільства. З 1902 по 1913 рр. опубліковані газетні статті Т. Шіманн щорічно видавав окремою збіркою під назвою «Німеччина й велика політика». До цього часу в університетській бібліотеці зберігаються видання з 1902 по 1909 рр. [34]. У цих публікаціях він обстоював політику сили та зовнішньополітичну концепцію, відповідно до якої Німеччина і Англія мають багато спільного і мусять бути разом, а Німеччина й Росія в силу серйозних розбіжностей можуть тільки співіснувати [16]. У рецензії на випуск щорічника за 1913 рік російський історик Є. Тарле дуже вдало відзначив наслідки цих публікацій: «Він (Шіманн. — П. Б.) і писав у 1913 р., і продовжує писати в 1914 р. в тому ж дусі, — зовсім не підозрюючи наскільки винна саме вказана його психологія і психологія близьких йому за духом прусських кіл у тому, що так раптово й страшно прорвалася гроза, яка довго збиралась; що викликаний цілою низкою складних історичних обставин конфлікт так круто і неочікувано перейшов у найжахливішу з усіх можливих форм» [11, с. 384]. Безумовно, його концепція про слабкість і ворожість Російської імперії помножена на його авторитет серед високих посадовців і імператора Вільгельма II відіграла чималу роль у розв'язанні Першої світової війни. Попри все вище зазначене, Т. Шіманна, на думку Є. Тарле, не можна назвати «ні реакціонером, ні візатійцем, ні підлабузником, ні царедворцем, ні барабанним патріотом, ні шовіністом, ні легковажним забіякою, ні газетним Мальбруком, який вічно поспішає проти когось в похід» [12, с. 192]. Він радше був людиною своєї епохи, свого часу, світогляд якої сформувався під впливом змін, які відбувались в обох імперіях. Свідченням цього є еволюція його ставлення до Росії. У 1880—1890-х рр. Шіманн вивчав її, поважав і не любив, після японської

війни вивчав і не поважав, після 1912 року вивчав, не поважав і ненавидів, а протягом всього життя остерігався [12, с. 193].

Найбільш вагомим історичним працею Теодора Шіманна стала 4-томна історія Росії часів Миколи I, видана впродовж 1904—1919 рр. [35]. Перший том вийшов у світ під назвою «Цар Олександр I та результати його життєдіяльності». Другий том побачив світ у 1908 р. під назвою «Від смерті Олександра I до липневої революції», третій том, який було видано в передвоєнний 1913 рік, мав назву «Цар Микола в боротьбі з Польщею в протилежність до Франції та Англії». На той час це була єдина робота такого роду. Російські рецензенти відзначали багату й різноманітну архівну базу дослідження, новизну в поглядах та оцінках постаті Миколи I. Разом з тим, писали, що «твір Шіманна всупереч його назві не є, по суті кажучи, історією Росії часів царювання Миколи I. Погляд німецького історика рідко коли проникає далі Петербурга, в глибину країни. Внутрішнє життя Росії залишається поза межами його історичного кругозору» [5, с. 296]. У значній мірі ця рецензія відповідає дійсності й не викликає особливих заперечень. Разом із тим варто відмітити, що окремі проблеми внутрішнього життя знайшли доволі широке висвітлення в праці Т. Шіманна. Насамперед це стосується повстання декабристів [35, т. 2—3] і діяльності Кирило-Мефодіївського товариства в Україні [35, т. 4, с. 120—126].

Останній четвертий том вийшов вже по закінченні Першої світової війни й мав назву «Цар Микола від часу своєї найвищої могутності до поразки в Кримській війні. 1840—1855». Події громадянської війни, очевидно, відсунули на задній план такі питання як комплектація університетської бібліотеки найновішими виданнями, а тим паче зарубіжними. Тому в бібліотечних фондах ми можемо ознайомитись тільки з трьома довоєнними томами. Погіршення забезпечення університетських бібліотек зарубіжною літературою, починаючи з часу Першої світової війни, в певній мірі започаткувало руйнування загальноєвропейського інтелектуального простору. Часткове його збереження в перше повоєнне десятиріччя забезпечувалось в основному через особисті контакти науковців. Останній том праці Т. Шіманна про Миколу I мав доволі непогані відгуки серед російських істориків. Зокрема Ю. В. Готьє писав, що «Шіману вдалося зображення Миколи I як серединно-європейського диктатора, який намагався стати диктатором всієї Європи. Микола ненавидів поляків гарячою, особистою, непрощаючою ненавистю, але між тим, після Петербургу довше всього і частіше всього він жив у Варшаві і жив тому, що там він почував себе не російським, а серединно-європейським самодержцем, звідси він виїздив до Відня, Берліна та інших міст Німеччини та Австрії на побачення з німецькими самодержцями, у яких він неухильно бажав бачити, навіть проти їх волі, шанувальників та слухняних виконавців своєї волі, сюди він викликав їх на нараду, щоб дати їм настанови. Саме цього Миколу, який резидувався не стільки в Петербурзі, скільки у Варшаві, який нав'язував свою волю Європі й поступово ставав нестерпним не тільки громадянам європейських держав, але і їх правителям, найкраще за все змалює Шіманн. Це найбільш цінний бік його останньої книги, оскільки він змалював дійсно один з боків особистості Миколи I. Для Миколи Росія як живий, мислячий організм, що має волю, не існувала» [3, с. 266].

Поряд з Теодором Шіманном у становленні та утвердженні східноєвропейської історії як академічної дисципліни в Німеччині помітну роль відігравав і Отто Гетч, хоча розквіт його творчості припадає на період Веймарської республіки, але і його передвоєнна діяльність є доволі цікавою. Отто Гетч народився, здобув освіту й захистив докторську дисертацію у Лейпцизі. Восени 1900 р. О. Гетч переїхав до Берліна, де невдовзі став співробітником Пруської академії наук. Тут він все більше й більше почав цікавитись історією Східної Європи,

добре опанував російську та польську мови [32]. У своїх статтях та лекціях О. Гетч підтримував ідею перетворення Німеччини на світову державу [7, с. 320], але, на відміну від Т. Шіманна, основним ворогом Німеччини вважав Англію. У 1906 р. він захистив габілітацію, яка, як і попередня його дисертація, була пов'язана з історією Пруссії, а не з історією Східної Європи й отримав посаду професора в Королівській академії в Познані та посаду приват-доцента на семінарі Теодора Шіманна. Мешкаючи в Познані, він з 1907 по 1911 рр. двічі на тиждень читав лекції на семінарі східноєвропейської історії Берлінського університету [40, с. 34]. У 1907 р. під редакцією Отто Гетча вийшов збірник різноматичних статей з історії Східної Європи, присвячений 60-річчю з дня народження Т. Шіманна [15]. Збірник потрапив і до фондів бібліотеки Новоросійського університету.

Отто Гетч здійснював неодноразові поїздки до Прибалтики, польських губерній Російської імперії, до Галичини [40, с. 34], що дало йому змогу значно ближче познайомитись зі Східною Європою. Під час однієї з подорожей Отто Гетч познайомився з Михайлом Грушевським. Він сам ініціював знайомство і зустріч з Михайлом Сергійовичем, надіславши 1 жовтня 1905 р. із Кракова лист, у якому повідомляв, що 3 жовтня прибуде до Львова й просив Грушевського про зустріч [6, арк. 1—2 зв.]. З того часу вони підтримували «стосунки, які часто переривались і завжди були вільними» [26, с. 212].

Гетч все більше почав цікавитися історією й сьогоденням Росії, налагодив численні зв'язки з відомими представниками Російської імперії й все більше схилився до думки, що сильна Росія є гарантом німецької могутності в Європі [32]. Розходження з Т. Шіманном у поглядах на Росію не перешкоджали їх співпраці, результатом якої й стало заснування фахового видання «Журналу східноєвропейської історії» («*Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*»). Ідея заснування подібного видання обговорювалась ще на початку століття боннським професором теології Леопольдом фон Гетцем, який у передмові до монографії «Кієво-Печерський монастир як культурний центр домонгольської Росії» обґрунтовано відстоював необхідність заснування спеціального «Журналу східноєвропейської історії та краєзнавства» [23, с. XXX]. Подібні плани виношував і Теодор Шіманн [30, с. 338]. Але тільки в 1909 р., завдяки спільним діям Т. Шіманна та О. Гетча, вдалося отримати кошти від прусського міністерства культури на видання журналу. На початковий період підготовки до виходу журналу припадає й інтенсифікація листування Отто Гетча з Михайлом Грушевським. У своїх листах О. Гетч неодноразово консультувався щодо наукового забезпечення журналу матеріалами з України.

Восени 1910 р. вийшов перший номер першого на німецькомовному просторі спеціального фахового видання з історії Східної Європи, редакторами якого були Т. Шіманн, О. Гетч, К. Л. Гетц (Німеччина) та Г. Уберсбергер з Віденського університету. Редактори мали на меті зробити журнал центральним органом, який би об'єднував історичну роботу Сходу і Заходу в області східноєвропейської історії [43, с. 1]. Вони хотіли ознайомлювати західноєвропейських дослідників з великою роботою східних істориків, насамперед російських і польських, наскільки це можливо зробити у формі викладення змісту робіт, рецензій та повідомлень. Журнал, у першу чергу, був зорієнтований на вчених, які працюють у цій сфері в Німеччині, але, разом з тим, розраховував і на безпосередню співпрацю зі східноєвропейськими фахівцями. Передбачалось, поряд зі статтями і науковими дослідженнями, значну увагу зосередити на повідомленнях результатів вже проведених досліджень, на характеристиці нових джерел і на тому, щоб зробити доступною журнальну літературу шляхом викладу короткого змісту. Мовою журналу були німецька та французька. Редакція брала на

себе зобов'язання перекладу російсько- та польськомовних рукописів [43, с. 1]. Перший том і сама ідея такого журналу отримала схвальні відгуки в Російській імперії. На засіданні Історико-філологічного товариства від 24 вересня в Харкові з повідомленням про новий німецький журнал зі східноєвропейської історії, присвячений історії слов'янських земель, виступив професор Бузескул. Він повідомив також, що в якості співробітників журналу виступають і російські вчені. За його пропозицією було прийнято рішення виписати цей журнал для університетської бібліотеки [ДІА, Ф. 217, оп. 1, спр. 217, арк. 1 зв.].

Журнал був у переважній більшості університетських бібліотек Російської імперії і був доступний широкому загалу як студентів, так і викладачів. У бібліотеці ОНУ імені І. І. Мечникова також зберігаються номери цього журналу за 1910—1913 рр. Цінність цього видання була й у тому, що тут були представлені як рецензії на найновіші книги з історії Східної Європи, так і найновіша бібліографія видань з історії Східної Європи та огляд публікацій зазначеного напрямку в німецьких, російських, польських, чеських, українських журналах, які було згруповано в наступні розділи: Загальне, Домонгольська Росія, Московський період, Петро та його наступники до 1762 р., Катерина II, Росія в 19 ст., Росія в 20 ст., Україна (цікаво відзначити, що в першому номері часопису цей розділ носив назву «Малоросія», але в усіх наступних номерах назву було замінено на «Україна» [42, Bd. 1, Н. 1, с. 146]), Балтійські провінції, Фінляндія, Польща-Литва до 1572 р.; Польща до 1795 р., Польща в 19 ст.; Німецький Схід, Південні слов'яни й балканські країни [42, Bd. 1, Н. 4, с. 589—617]. З часом було додано розділ про Богемію та Моравію [42, Bd. 2, Н. 4, с. 614].

До співпраці залучались автори зі східноєвропейських університетів, серед яких були й одесити. Зокрема, у 1911 р. в «Журналі східноєвропейської історії» було опубліковано статтю Антонія Флоровського про перший німецький переклад Інструкції цариці Катерини II [21], у 1913 р. Михайла Слабченка про церемонію придбання в Малоросії [37]. У цьому ж році було опубліковано статтю Лаппо-Данилевського про діяльність російської губернської архівної комісії в 1904—1911 рр. [28]. Основним дописувачем та інформатором про Україну став Мирон Кордуба, учень Грушевського, який у той час по закінченні студій у Львівському та Віденському університетах працював учителем у Чернівцях.

Одночасно із заснуванням журналу посилюються й позиції Отто Гетча в Берліні. У 1911 р. він стає наступником Т. Шіманна у Пруській військовій академії, очоливши кафедру новітньої історії [7, с. 320]. У поглядах Т. Шіманна і О. Гетча проявляється дедалі більше розходжень, хоча вони обидва належали до консервативного табору, підтримували імперіалістичну політику Німеччини, а Східну Європу в значній мірі ідентифікували з Росією [27, с. 225], що значно звужувало концепцію східноєвропейських досліджень у Німеччині й обумовило в подальшому росоцентризм східноєвропейських історичних досліджень.

У 1913 р. вийшла праця Отто Гетча «Росія. Вступ на основі її історії з 1904 по 1912 рр.», у якій він зробив спробу «подолати нереальні міфічні уявлення про «російську загрозу» і «азіатський характер» Росії, позитивно оцінював діяльність Столипіна й був прихильником реформування Росії [25]. Примірник цієї книги зберігається й у фондах Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова.

Разом з цим у Отто Гетча з'являється все більше покровителів серед впливових осіб політичних кіл Німеччини, які також були прихильниками спільного з Росією панування Східною Європою. Завдяки їм у 1913 р. спеціально для Отто Гетча у Берлінському університеті було запроваджено посаду екстраординарного професора східноєвропейської історії, але поза межами семінару Теодора Шіманна й попри певне невдоволення на факультеті. У тому ж році з нагоди 100-річного ювілею «битви народів» під Лейпцигом при пруському парламенті

в Берліні було засновано «Німецьке товариство вивчення Росії» («Deutsche Gesellschaft zum Studium Russland») задля створення якого О. Гетч приклав чимало зусиль. До керівного комітету товариства ввійшли провідні представники університетів, видавництв, редакцій газет, представники палати депутатів, консули, директори концернів і один член Директорії Імперського банку [40, с. 67]. У пам'ятній записці з приводу заснування Товариства у лютому 1913 р. О. Гетч відзначив найбільшу складність у «необхідності зберігати в усій своїй діяльності позицію нейтральної середини» [40, с. 67]. Попри зміцнення позицій О. Гетча в Берліні, його концепція історії Росії й німецько-російських відносин значно менше відповідала прагненням Вільгельма II та його найближчого оточення до анексії у Східній Європі й утвердження нероздільного панування Німеччини в цьому регіоні, ніж концепція Шіманна. Саме перемога концепції останнього й спровокувала в значній мірі початок Першої світової війни й реалізацію політики «Дранг нах Остен» за допомогою воєнних дій.

Особливе місце й особлива роль у німецькій історіографії Східної Європи належать професору теології Боннського університету Леопольду Карлу Гетцу. Його погляди на необхідність впровадження східноєвропейських студій у Німеччині значно відрізнялись від позиції Теодора Шіманна. Він неодноразово виступав за розширення, насамперед в університетській освіті, історії Східної Європи, передусім Росії, з метою вивчення культурних зв'язків між Західною та Східною Європою [23, с. XXVII—XXX], а не політичного протистояння. Серед німецьких дослідників історії Східної Європи він займав «повністю ясну позицію чисто історичного інтересу й був позаполітичним дослідником» [31, с. 477]. Для нього, як і для більшості його колег, Східна Європа була регіоном не уявним, а наявним. Свою першу подорож до Російської імперії, під час якої відвідав Київ, Петербург, Москву, Варшаву та інші міста, він здійснив у 1897 р., а в період з 1903 по 1908 рр. у Росії бував майже щорічно [41, с. 130—131]. За період з 1904 по 1922 рр. він опублікував 10 книг з історії Київської Русі та Росії. Свої симпатії та схильність до цієї теми він пояснював у листі до Ватрослава Ягіча від 23 травня 1916 р. своєю «любов'ю до слов'янських наук та світу» [41, с. 129]. Своєрідною прелюдією до такого інтенсивного дослідження історії Київської Русі та Росії послужувала книга Л. К. Гетца про слов'янських апостолів Кирила і Мефодія, яка вийшла у світ у 1897 р. й зберігається у фондах університетської бібліотеки [22]. У 1904 р. він опублікував монографію «Киево-Печерський монастир як культурний центр домонгольської Росії» [23]. Своє завдання автор вбачав у тому, щоб на основі історії окремого монастиря і його жителів створити таку картину, яка б пояснювала, що монастир для всієї Київської Русі значив [23, с. VI]. Монастир був не тільки науковим та освітнім центром: у порівнянні з грецькими монастирями його значення було значно вищим і в соціальній сфері, тому можна говорити, що Печерський монастир у більшому сенсі був культурним центром для Києва, ніж візантійські монастирі [23, с. 10].

Сама монографія складається з двох частин. У першій частині «Історія Києво-Печерського монастиря від його заснування до вторгнення татар (1051—1240 рр.)» автор розглядає процес заснування монастиря Антонієм, діяльність його перших учнів, боротьбу між князем Ізяславом та монастирем, демократизацію монастиря за часів Феодосія, будівництво самого монастиря, а також історію монастиря після смерті Феодосія. У другій частині, яка має назву «Значення Києво-Печерського монастиря для домонгольської Росії», розглянуто характер монахів, багатства і володіння монастиря та найрізноманітніші види діяльності монастиря, починаючи від хатньої та ручної роботи до духовно-релігійної діяльності монахів: студії, письменництво, малярство, духовне наставництво та вчительство. Чимала увага приділена соціальній діяльності монахів (опікування

хворими, військовими, полоненими), їх діяльності в якості посланців та місіонерів за межами монастиря.

Проаналізовано національне значення монастиря крізь призму національно-руського характеру монастиря і його монахів [23, с. 211—212]. На думку Л. К. Гетца, в Києво-Печерському монастирі було закладено традиції і звичаї подальшого життя руських монастирів.

Його праці, пов'язані з «Руською Правдою» [24], принесли йому міжнародне визнання й мали гучний резонанс у Російській імперії, що виявилось не тільки в численних рецензіях [2, 14], серед яких була й рецензія Антонія Флоровського [13], але й у тому, що Гец отримав членство й почесні звання в низці наукових установ Російської імперії [41, с. 127]. Природно, що в університетський бібліотеці зберігаються всі чотири томи цієї праці.

Австро-Угорська імперія в порівнянні з Німецькою мала свою специфіку в організації та концепції східноєвропейських історичних досліджень. У певній мірі це було обумовлено строкатим етнічним складом імперії та її відносно лояльною національною політикою, яка розглядалась правлячими колами як запорука збереження цілісності імперії і, разом з тим, давала значні шанси ненімецьким етносам на здобуття освіти та дослідження власної мови та історії. Важливу роль у цьому відігравав семінар слов'янської філології Віденського університету. У 1886 р. кафедру слов'янської філології, після виходу у відставку Франца Міклошича (Franc Miklošič), очолив Ватрослав Ягіч (Vatroslav Jagić). Як керівник семінару Ватрослав Ягіч хотів не тільки слідувати за своїм великим попередником Францом Міклошечем, але й прагнув перетворити Відень на центр європейської славістики. Зasadничою була концепція, яку він розвинув ще в Петербурзі та Берліні. Відповідно до неї, перш за все, потрібно було розширити визначене поняття славістики, яке б не обмежувалось тільки «науковим плеканням мов», а охоплювало б також літературу та деякі допоміжні дисципліни, передусім історію [19, с. 71]. Задля реалізації цього задуму наприкінці 1891 р. Ватрослав Ягіч запросив до Відня свого друга професора Празького університету Костянтина Їречека (Konstantin Jireček). У травні 1892 р. на засіданні колегії професорів Віденського університету дискутувалося питання назви майбутньої кафедри. Історики були проти назви «кафедра слов'янської історії», тому в кінцевому результаті всі зійшлись на назві «кафедра слов'янської філології та античності» [29, с. 17]. У 1893 р. Костянтин Їречек очолив новостворену кафедру. На момент свого призначення він вже мав статус доволі відомого і поважного вченого: був членом-кореспондентом Російської Імператорської Академії в Санкт-Петербурзі, Південнослов'янської Академії наук та мистецтва в Загребі, Імператорської Академії наук у Відні, членом цілої низки наукових товариств у Белграді, Софії, Празі й мав досвід роботи в міністерстві освіти Болгарії й навіть певний час обіймав посаду міністра [19, с. 41]. У його доробку була низка ґрунтовних праць з історії Балкан, які були видані декількома мовами. Наприклад, професор Новоросійського університету Ф. К. Брун та магістр В. Н. Палаузов переклали російською та видали у 1878 р. в Одесі «Історію болгар» К. Їречека [4]. Очевидно, що очоливши нову кафедру, Їречек, всупереч назві, перш за все, зосередився на слов'янській історії. Ці заходи, в певній мірі, й стали поштовхом до подальшої інституалізації фаху «східноєвропейська історія» у Віденському університеті. Однак, організаційно до цього доклались, насамперед, принц Франц І фон Ліхтенштейнський та Ганс Уберсбергер.

У 1894 р. принц Франц І фон Ліхтенштейнський був призначений новим послом Австро-Угорщини у Росії. Його досвід дипломатичної діяльності дав можливість на власні очі переконатись, що Західна Європа, в цілому, й дипломати, зокрема, знають мало про Росію. Намагаючись виправити такий стан

речей, австрійський дипломат, за сприяння російського міністра закордонних справ О. Б. Лобанова, познайомився з секретарем російського історичного товариства Г. Ф. Штендманом. Це призвело до того, що з осені 1899 р. молодий австрійський історик Ганс Уберсбергер, за ініціативою і на кошти Франца І фон Ліхтенштейнського, розпочав дослідницьку роботу в Росії [29, с. 61]. Перед ним стояло завдання дослідити історію австрійсько-російських відносин. Напередодні свого приїзду до Росії Ганс Уберсбергер завершив студії з історії мистецтва, археології та історії у Віденському університеті й, захистивши роботу «Контрреформація й образотворче мистецтво», отримав ступінь доктора філософії. У Росії він працював у архівах Санкт-Петербурга та Москви, а згодом продовжив дослідницьку роботу в Мюнхені, Венеції, Іннсбурзі та Граці. За цей час він не тільки добре опанував російську та польську мови [38, с. 91, 94], а й вирішив переорієнтуватися з історії культури на історію Росії [29, с. 63]. На осінь 1904 р. ним було завершено роботу над манускриптом про австрійсько-російські відносини з кінця 15 ст. до початку 17 ст. У подальшому ця робота послугувала молодому істориком як габілітація. Але особливого резонансу в Російській імперії вона не мала й відповідно не представлена в університетській бібліотеці. На початку 1906 р. Ганс Уберсбергер отримав посаду приват-доцента східноєвропейської історії філософського факультету Віденського університету, в якості якого він почав читати лекції з історії Польщі та Росії [29, с. 66].

Постання семінару східноєвропейської історії в Берліні й вагомий вплив його очільника Шіманна на зовнішньополітичне відомство були доволі привабливими для Уберсбергера й Ліхтенштейна, тому при заснуванні семінару вони намагалися перейняти його як зразок. Важливу роль у заснуванні семінару східноєвропейської історії зіграло придбання в Росії восени 1906 р. величезної бібліотеки Василя Більбасова. Бібліотека для Віденського університету була придбана за ініціативою Ганса Уберсбергера та на кошти принца Франца І фон Ліхтенштейнського. Одночасно з рішенням про придбання бібліотеки виникла й ідея заснування окремої інституції на зразок семінару східноєвропейської історії Берлінського семінару. Історики клопотали про облаштування окремого семінару. 14 серпня 1907 р. міністерством було ухвалено рішення про заснування семінару східноєвропейської історії у Віденському університеті [38, с. 80—81]. Також тимчасовим керівником семінару було призначено Костянтина Їречка, а Ганса Уберсбергера доцентом семінару [29, с. 43—44; 19, с. 75].

Костянтин Їречек у подальшому мало переймався організаційними заходами, а сконцентрувався на викладацькій та дослідницькій діяльності. У 1911 р. побачив світ перший том його монографії про історію сербів, який було видано у відомій на той час серії «Історія європейських країн» [20]. Книга в слов'янському світі була сприйнята доволі схвально. Свідченням цьому є той факт, що одночасно з німецькомовним варіантом І. Радонічем було підготовано і сербський переклад книги та схвальні рецензії. На думку М. Попруженко, К. Їречек, «в області вивчення історії слов'ян» був на той час «великим авторитетом» [8, с. 1], а переклад цієї праці російською мовою «став би актом, який засвідчив би, що у нас завдання вивчення слов'янства в його минулому і теперішньому можуть знаходити здійснення в реальності» [8, с. 3].

У передмові до книги К. Їречек писав, що серби з часу еміграції слов'ян в Іллірію завжди залишались видатною нацією Балканського півострова. Їх історію він поділяв на два періоди: у першому в центрі уваги стоять контакти зі східно-римською імперією, у другому — з османською Туреччиною. У середньовіччі серби в різні часи були союзниками, васалами, суперниками і ворогами Візантії, але не прямими підданими константинопольського імператора, як їхні сусіди болгари з 971 р., частково з 1018 до 1186. При цьому вони були вірними при-

хильниками східної церкви. На першому плані стоїть середньовіччя старосербської держави з її політичним суспільством та з її економічними відносинами. Але також поряд з сербською державою в роботі приділено увагу всім сусіднім землям, перш за все середньовічній Боснії, яка мала особливе релігійне положення і була суперником Сербії [20, с. X]. Автор відзначає ще одну особливість південних слов'ян: вони прийшли на землі, де вже було поширене християнство. Хоча самі вони переважно були язичниками [20, с. 172—173]. На думку К. Їречека, християнство поширювалось у південних слов'ян спочатку тільки поверхово, оскільки латинські церковні книжки залишались для народу чужими. Стало це відбуватись значно інтенсивніше тільки після введення слов'янської мови в богослужіння [20, с. 174].

Том було поділено на чотири книги. У першій книзі «Дослов'янська епоха», надаючи належне ролі географічних та комунікаційних чинників, Їречек аналізує географію Балканського півострова. Також тут детально розглядається поселення на Балканському півострові іллірійців, фракійських племен, греків і кельтів, насамкінець, історія появи тут римлян і зміцнення їх позицій на острові. У другій книзі розглядається процес поселення слов'ян в Іллірії. Спочатку дається загальна характеристика слов'янства. Розглядається ареал їх розселення, особливості імен та назв поселень. Також він розглядає історію поселення слов'ян на Балканському півострові, приділивши значну увагу обставинам появи сербів й особливостям зайняття ними Іллірика.

Третя книга присвячена сербській історії в період з 7 ст. до 12 ст. Тут детально говориться про племінну організацію і їх родовий побут, про їх зіткнення і боротьбу з візантійцями і болгарами та про те, як Стефан Неманя став великим жупаном (приблизно 1170 р.) і цим поклав основу державного устрою сербів. Поряд з їх зовнішніми відносинами тут є прекрасне висвітлення цілої низки явищ внутрішнього життя: наслідки знайомства сербів з культурним життям сусідів, проникненням до них творів їхньої літератури, розвиток у них богомільності, а також праці Сави та його сподвижників.

У четвертій книзі викладено історію Сербії в період з 1196 р. (рік побиення Неманею престолу) до 1371 р., тобто до бою на р. Мариц з турками. Розглянувши діяльність наступників Немані та відзначивши поступове посилення Сербії, особливу увагу приділено долі Сербії при Стефані Душані (1331–1355), тобто в період досягнення нею особливої сили та впливу на Балканському півострові. Завоювання сербами Македонії, Албанії, Фесалії та Епіру як найвизначніші факти цього правління розглянуто з особливою увагою. Період з 1355 по 1371 рр. є часом початку ослаблення Сербії. Турки, одержавши перемогу на річці Мариц, звільнили всі дороги для свого подальшого просування.

У 1913 р. було видано перший том книги другого професора семінару східноєвропейської історії Віденського університету Ганса Уберсбергера про східну політику Росії за останні два століття [39]. Вона також потрапила до фондів університетської бібліотеки. У цьому томі розглядались події починаючи з допетровської епохи й закінчуючи Ясським миром. Автор розцінює східну політику Росії як експансіоністську.

Підсумовуючи можна відзначити, що у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова зберігається переважна більшість видань провідних німецькомовних дослідників історії Східної Європи кінця XIX — початку XX ст. Тогочасний високий рівень забезпечення університетської бібліотеки найновішими зарубіжними виданнями в значній мірі забезпечував існування загальноєвропейського інтелектуального простору, забезпечуючи ознайомлення студентів, професорів та викладачів з найновішими світовими дослідженнями. Аналіз представлених у бібліотеці робіт дозволяє

констатувати, що у творенні образу Східної Європи в Німецькій та Австро-Угорській імперіях серед дослідників існував плюралізм. Цей образ творився в умовах загальноєвропейського інтелектуального простору, який уможливив контакти дослідників і широку репрезентацію їх досліджень. У німецькомовних історичних дослідженнях на зламі XIX—XX ст. домінував інтерес до історії Російської імперії і Східна Європа асоціювалась насамперед із Росією.

Література

1. *Баженова Г. М.* Міжнародні зв'язки істориків Росії (друга половина XIX — початок XX ст.) / Г. М. Баженова: дис. на здобуття ступ. канд. іст. наук. — К., 2008.
2. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Рецензия на: Goetz L. Das Russische Recht. Bd. I. — Berlin, 1910 / М. Ф. Владимирский-Буданов // Известия Киевского университета. — 1911. — № 3. — С. 1—24.
3. *Готье Ю. В.* Последний том книги Теодора Шиманна о Николае I / Ю. В. Готье // *Анналы*. — 1924. — № 4. — С. 262—267.
4. *Иречек К.* История болгар / пер. Ф. К. Брун, В. Л. Палаузов / К. Иречек. — Одесса, 1878.
5. *Кизеветтер А.* Новая книга по истории царствования императора Николая I / А. Кизеветтер // *Голос минувшего*. — 1913. — № 9. — С. 295—299.
6. Листи Отто Гетча до Михайла Грушевського // *Державний історичний архів (ДІА)*. Ф. 1235, оп. 1, спр. 413.
7. *Машкин М. Н.* К 100-летию со дня рождения Отто Гетча / М. Н. Машкин // Ежегодник германской истории, 1977. — М., 1978. — С. 319—320.
8. *Попруженко М.* Constantin Jireček, Geschichte der Serben. Gotha, 1911. (Erste Band, bis 1371): рецензия / М. Попруженко. — [Б. м., б. г.]. — 3 с.
9. *Стельмах С. П.* Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX — початок XX століття): монографія / Сергій Петрович Стельмах. — К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2005. — 378 с.
10. *Стельмах С. П.* Інтеграційні процеси в європейській історичній науці наприкінці XIX — на початку XX ст. / Сергій Петрович Стельмах // *Український історичний журнал*. — 2005. — № 5. — С. 28—39.
11. *Тарле Е. В.* Рецензия на: Th. Schimann. Deutschland und die grosse Politik anno 1913 / Е. В. Тарле // *Голос минувшего*. — 1914. — № 12. — С. 384—391.
12. *Тарле Е. В.* Теодор Шиманн / Е. В. Тарле // *Дела и дни*. — 1921. — № 2. — С. 180—198.
13. *Флоровский А. В.* Новый взгляд на происхождение Русской Правды / А. В. Флоровский // *Известия Одесского библиографического общества при Императорском Новороссийском университете*. — Одесса, 1912. — Т. 1, вып. 4. — С. 97—122.
14. *Филиттов А. Н.* Русская правда в исследовании немецкого ученого / А. Н. Филиттов. — М., 1914. — 38 с.
15. Beiträge zur russischen Geschichte: Theodor Schiemann zum 60. Geburtstag / von Freunden und Schülern dargebracht und hrsg. von Otto Höttsch. — Berlin: Duncker, 1907. — 270 S.
16. *Bohn T. M.* Theodor Schiemann / T. M. Bohn // *Ostdeutsche Biographie. Persönlichkeiten des historischen deutschen Ostens* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ostdeutsche-biographie.deschith97htm
17. *Camphausen G.* Die wissenschaftliche historische Rußlandforschung im Dritten Reich 1933—1945 / Gabriele Camphausen. — Frankfurt am Main [u. a.]: Lang, 1990. — 435 S. (Europäische Hochschulschriften: Reihe 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften).
18. *Chickering R.* Der Ort der osteropäischen Geschichte in der deutschen Geschichtswissenschaftum 1900 / R. Chickering // *Hundert Jahre Osteuropäische Geschichte. Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* / Hg.: Dahlmann, D. — Stuttgart, 2005. — S. 11—20.
19. *Ivanišević A.* Josef Konstantin Jireček (1854—1918) / A. Ivanišević, O. Schmitt // *Östeuropäische Geschichte in Wien. 100 Jahre Forschung und Lehre an der Universität* / Hg.: Kastner G., Suppan A., Wakounig M. — Innsbruck, Wien, Bozen, 2007. — S. 41—90.

20. *Jireček K.* Geschichte der Serben: (bis 1371) / von Constantin Jireček, 1911. — XX, 442 S. (Allgemeine Staatengeschichte / hrsg. von Karl Lamprecht. — Gotha: Perthes)
21. *Florovskij A.* Die erste deutsche Übersetzung der Instruktion der Kaiserin Katharina II / A. Florovskij // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — 1911. — Bd. 2, Heft 1. — S. 1—10.
22. *Goetz L. K.* Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius; Quellenmäßig untersucht und dargestellt / von Leopold Karl Goetz. — Gotha: Perthes, 1897. — 272 S.
23. *Goetz L. K.* Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Rußlands / von Dr. D. Leopold Karl Goetz, Prof. in Bonn; Kievo-Pecerskij Monastyr' kak Kul'turnyj Centr Domongol'skoj Rossii L. K. Goetza. — Passau: M. Waldbauer, 1904. — XXXIV, 242 S.
24. *Goetz L. K.* Das russische Recht: (Russkaja pravda) / von Leopold Karl Goetz. — Stuttgart: Enke: Bd. I. Die älteste Redaktion des Russischen Rechtes, 1910. — 312 s.; Bd. II. Die zweite Redaktion des Russischen Rechtes, 1911. — 282 s.; Bd. III. Die dritte Redaktion des Russischen Rechtes, 1912. — 488 s.; Bd. IV. Die dritte Redaktion des Russischen Rechtes, als literarisches Denkmal und als Rechtsurkunde, 1913. — 239 S.
25. *Hoetzsch O.* Rußland: eine Einführung auf Grund seiner Geschichte von 1904 bis 1912 / von Otto Hoetzsch. — Berlin: Reimer, 1913. — 550 S.
26. *Hoetzsch O.* Michael Hruschewskij / Otto Hoetzsch // Osteuropa. — 1935. — Jg. 10, H. 4. — S. 212—213.
27. *Kappeler A.* Osteuropäische Geschichte / Andreas Kappeler // Aufriss der Historischen Wissenschaften in 7 Bd. [Hg. Michael Mauer]. — Bd. 2: Raume. — Stuttgart, 2001. — S. 198—265.
28. *Lappo-Danilevskij A. S.* Die Tätigkeit der russischen Gouvernements Archivkommissionen in den Jahren 1904—1911 / A. S. Lappo-Danilevskij // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — 1913. — Bd. 3, Heft 4. — S. 516—529.
29. *Leitsch W.* Das Seminar für osteuropäische Geschichte der Universität Wien 1907—1948. / Walter Leitsch u. Manfred Stoy. — Wien [u. a.]: Böhlau, 1983. — 304 S. — (Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas; 11).
30. *Liszkowski U.* Osteuropaforschung und Politik. Ein Beitrag zum historisch-politischen Denken und Wirken von Otto Hoetzsch. / U. Liszkowski. — Bd. 2. — Berlin, 1988. — S. 265—632.
31. *Salomon R.* Leopold Karl Goetz. Ein Nachruf / R. Salomon // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte Bd. V (Neue Folge, Bd. 1). — 1931. — S. 477—483.
32. Schellakowski J. Otto Hoetzsch. Ostdeutsche Biographie. Persönlichkeiten des historischen deutschen Ostens. [Электронный ресурс] / Schellakowski J. — Режим доступа: www.ostdeutsche-biographie.de
33. *Schiemann Th.* Rußland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert / von Th. Schiemann. — Berlin: Grote. — (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen: 2. Hauptabth., Geschichte des Mittelalters; 10), 1886. — 668 S.
34. *Schiemann Th.* Deutschland und die große Politik anno. 1901—1908 / von Th. Schiemann. — Berlin: Reimer, 1902—1909.
35. *Schiemann Th.* Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I / von Theodor Schiemann. — Berlin: Reimer, 1904—1919: Bd. I: Kaiser Alexander I. und die Ergebnisse seiner Lebensarbeit, 1904. — X, 637 s.; Bd. II: Vom Tode Alexander I. bis zur Juli-Revolution, 1908. — XIV, 521 s.; Bd III: Kaiser Nikolaus im Kampf mit Polen und im Gegensatz zu Frankreich und England, 1830—1840, 1913. — X, 516 S. — Bd. IV: Kaiser Nikolaus vom Höhepunkt seiner Macht bis zum Zusammenbruch im Krimkriege, 1840—1855, 1919. — XII, 435 S.
36. *Schiemann Th.* Friedrich Wilhelm III und Alexander I in ihre gegenseitigen Beziehungen / Th. Schiemann. — München, 1913.
37. *Slabčenko M.* Die Zeremonie der Erwerbung Klein-Rußlands / M. Slabčenko // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — 1913. — Bd. 3, Heft 2. — S. 203—208.
38. *Supan A.* Hans Uebersberger (1877—1962) / R. Supan, Ě. Wakounig // Osteuropäische Geschichte in Wien. 100 Jahre Forschung und Lehre an der Universität / Hg.: Kastner G., Supan A., Wakounig M. — Innsbruck, Wien, Bozen, 2007. — S. 91—166.

39. *Uebersberger H.* Rußlands Orientpolitik in den letzten zwei Jahrhunderten / dargest. von Hans Uebersberger. — Stuttgart: Dt. Verl. — Anst.: Bd. I: Bis zum Frieden von Jassy, 1913. — X, 380 s. — (Veröffentlichungen der Gesellschaft für neuere Geschichte Österreichs).
40. *Voigt G.* Otto Hoetzsch 1876—1946. Wissenschaft und Politik im Leben eines deutschen Historikers / Gerd Voigt. — Berlin: Akad. — Verl., 1978. — 404 S. — (Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas; 21).
41. *Voigt G.* Russland in der deutschen Geschichtsschreibung: 1943—1945 / Gerd Voigt. — Berlin: Akad. — Verl, 1994. — 469 S. (Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas, N. F.; 30).
42. Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — 1910—1913.
43. Zur Einführung. // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — 1910. — Bd. 1, Heft 1.

И. П. Барвинская,

канд. ист. наук,
доцент кафедры новой и новейшей истории
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Елисаветинская, 12, г. Одесса, 65082, Украина

**НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫЕ ИЗДАНИЯ КОНЦА XIX — НАЧАЛА XX ВВ.
ОБ ИСТОРИИ ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ
В ФОНДАХ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ
ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА**

Резюме

В статье проанализированы работы немецкоязычных исследователей конца XIX — начала XX вв. по истории Восточной Европы, хранящиеся в фондах Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова. Отмечен высокий уровень обеспечения библиотеки публикациями такого рода, что содействовало формированию общеевропейского интеллектуального пространства в данный период.

Ключевые слова: работы немецкоязычных историков, Восточная Европа, Научная библиотека Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, общеевропейское интеллектуальное пространство.

P. I. Barvinska,

Candidate of Sciences (History), assistant professor
Department of modern and contemporary history
of the Odessa Mechnikov National University,
Elisavetinska st., 12, Odessa, 65082, Ukraine

**GERMAN PUBLICATIONS OF THE LATE 19TH — EARLY 20TH CENTURIES
ON THE HISTORY OF EASTERN EUROPE
IN THE STOCKS OF THE SCIENTIFIC LIBRARY
OF THE ODESSA MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY**

Summary

The article analyzes the works of German investigators of late 19th — early 20th centuries on the history of Eastern Europe which are stored in the Scientific Library of the Odessa Mechnikov National University. The library is provided with a great number of publications of this kind, which facilitated the formation of a European intellectual space in that period.

Key words: German historiography, Eastern Europe, Scientific Library of Odessa Mechnikov National University, European intellectual space.